

In memoriam

**Patri Urkizu Sarasua
(Lezo, 1946 - Donostia, 2024)**

—Arantzazu Fernández—

PATRI URKIZUREN OMENEZ

2024ko abenduaren 18tik falta zaigu Patrizio Urkizu Sarasua urgazlea. Hurrengo lerroek haren ibilbidea berrikusteko ez ezik, lagun eta irakasle izan duguna omentzeko balio dezaten. Zertzelada batzuk baino ez dira, ezinezkoa baita Patriren bezalako bizitza emankorrak laburtzea.

Denok dakigu Anton Abbadia eta Agosti Xahori buruz 2002 eta 1992an Patri Urkizuk argitaratutako biografiek balio dutela serie baten gidoiaren oinarria izateko; orobat, jakin badakigu bi gizon horien joan-etorriekin antzezlan on bana onduko luketela gidoi-idazleek. Horregatik erraza egiten zaigu Patri irudikatzea ETBn aholkulari gisa, haren ezagutza konpartituz telebistako gidoilariarekin, beste belaunaldi gazteagoko antzerkizaleekin haren jakinduria zabaltzeko zuen ohiturari jarraiki.

Lagunok gaude (Agus Perez, Lali Marimon, Idoia Gereñu, EHAZEko bazkide antzerkizaleok, besteak beste) Patriren bizitzarekin horrelako zerbeit ere egin genezakeela, bai, serie, antzezlan, filmaren baterako gidoia. Eta jakin badakigu Patrik ezetz esango lukeela, baina gu tematuko ginatekeela haren baimena lortu arte. Agian Pastoral «moderno» bat idatz genezakeela esango genioke, eta horren bitartez gizon euskaltzaileen belaunaldi baten bizipenak zein ezaugarriak islatzen saiatuko ginatekeela.

Pentsa dezagun, adibidez, Espainiako guda bukatu eta handik 7 urtera jaio zela Lezon, 1946. urtean. Zer ez zuen ikusiko? Zer ez zuen sentituko galtzaileen familia

euskaldun batean jaiotako umeak, aita erbesteratu baten semeak? Eta komentura eramán zutenean? Horrelaxe kontatu du Patrik berak *Eskribu galduen bila* izeneko autobiografian nola gertatu zen hori:

Santi Amiano adiskidea eta biok goiko elizaren horma baten kontra pilotan jokatzén ari ginela, fraide karmeldar bat agertu eta galderak egiten hasi zitzaigun. Gero etxetik pasatu zen, amarekin hitz egin eta galdetu zion ea nahi ote nuen Zornotzako kolegiara joan ikastaro bat egitera [...]. Hain ongi pasatu nuen hartan futbol-zelaian, frontoian eta buru-ariketa zenbait eginez, ezen jada ikusi zuten baliagarri izan nintekeela eta irailean ikasturtea has nezakeela [...] eta arropak prestatu behar nituela. Oroitzen ez dudán zenbaki bat ezarri zieten arropa guztiei: galtzerdi, galtzontzilo, barruko elastiko, galtza, alkandora, jertse, musuzapi eta bestelakoetan. Abarka pareá ere eramán behar nuela, haiekin jolastu behar baikenuen futboleán eta mendiko irtenaldietara joan.

Eta zer sentituko zuén Patrik, mutiko oraindik, karmeldarren apaiztegitik *injustuki* kaleratu zutenean? *Injustuki*, galdera gehiegi egin zituen unetik *baliagarria* izateari utzi baitzion komentutik kanporatuta. Fraideek esán egin ziotén —Patrik berak halaxe kontatuta— bazekitela fedea galduko zuela denborak aurrera egin ahala eta uste horrek itxi ziola bide erlijiosoán karrera egiteko aukera. Alta, *erabilgaitzat* eman zuten ikasle lezoar hori ordurako bazegoén euskaraz alfabetatuta eta bazuen ere antzerki eta kantuen zein bertsoén zaletasuna garatuta apaiztegiko egonaldiari esker. Euskarazko letretarako atxikimendua betirako eramán zuén komentu batetik —bere belaunaldiko gizon askok bezala—, hori eta inoiz ahaztu ez zitzaion Alesbeseko komentuan zegoén hotz ikaragarriaren sentsazioa.

Urte batzuk beranduago, Salamancán Filologia Erromanikoa ikasten ari zela, Antonio Tovar (1911-1985) irakasleak iradoki zion Pariseko Liburutegi Nazionaleko *Fonds Celtique* deritzon artxiboa arakatzeko, euskarazko dokumentu anitz zeudelako, antza. Une horretan hasi zitzaion akaso eskuizkribuak eskuratzeko grina, artxiboak bisitatzeko nahia, euskal letren altxorren xerka abiatzeko lehia.

Geroxeago, 1986. urteán, Koldo Mitxelenaren zuzendaritzapeán doktoregoa lortu zuén Pierre d'Urteren hiztegiaren gaineko tesiarekin (*Pierre d'Urteren hiztegia: Londres 1715*) Euskal Herriko Unibertsitateán. Hortik aurrera, Patriren bizitza akademikoak ikuspuntu ezberdinetatik aztertzeko ematen du: biografoa, antzerkigintzan eta bertsogintzan ikerle, artxiboetako eskuizkribu zale, aldizkari-editore, artíkulu anitzen egile, euskal kulturaren dibulgatzaile, Bordeleko

Unibertsitatean zein Madrileko UNEDen irakasle. Finean, literato (*Sekulorun sekulotan, Nola Kursaal berria suntsitu zen, Zoazte hemendik*) eta ikerlea, baina antzerkizaleontzat, edozeren gainetik, gure irakasle eta lagun eskuzabala izan da.

Ikertu eta idatzi duen guztitik antzerkizaleok ezinbestekotzat jotzen dugu, esaterako, *Euskal antzertia* (Antzerti 1984) liburua, non aurkitu baikenuen euskal teatroaren historia ikasten hasteko lehenbiziko eskuliburua; geroko argitalpenetan, Maria Dolores Agirreren lanaz (Egan 2004) zein *Zuberoako irri teatroaz* (Izpegi 1998) edota pastoraiei buruzko informazio sendoaz janzteko aukera izan genuen lez. Titulu horiek *Teatro popular vasco* (*Manuscritos inéditos del siglo XVIII. Estudio y edición*) (UNED 2007) eta *Teatro Vasco. Historia, reseña y entrevistas, antología bilingüe, catálogo e ilustraciones* (UNED 2009) nahitaezkoak suertatu zaizkigu gure teatro-heziketa akademikoan.

Aita onaren seme

Askotan aipatzen zuen amaren papera arreba Marikruz arrebak egin zuela. Familiazailea zen Patri, oso. Eta pertsona txeratsua, oso. Bitxia egiten zitzaidan niri, esate baterako, nola askotan aipatzen zituen bere aita, Patrizio Urkizu Maritxalar zena, haren pinturak eta bertsozaletasuna.

Izan ere, 1995ean kaleratu zuen *Zoazte hemendik* eleberria aitaren biografian oinarrituta dago. Hala zioen J.L. Zabalak eginiko elkarrizketan (*Euskaldunon Egunkaria* 1995-09-30):

Aitak beti izan zuen gertakariei buruz bertsoak idatzi eta kantatzeko joera. Komunioa, ezteiak edo antzeko zerbait zenean, hark bertsoa idatzi eta egun hartako bazkalondan kantatu egingo zuen. Bere bizitzaren halako aitorpentxo bat utzi zuen bertsotan idatzia, eta nik bertso horietako batzuk hartu nituen, gutxi, gerra eta erbesteraldia aipatzen zutenak besterik ez, eta bertso horiek abiapuntutzat hartuta, oinarri gehiago ere bilatu nuen: Lezoko jende zahararekin hitz egin, Tomas Garbizu, Melintxon eta abarrekin, eta horrela garai hartako lezoarrek gerra nola bizi izan zuten jakin ahal izan nuen.

Eta elkarrizketa berean «Zerk ematen dio interesa zure aitaren biografiari?» galderan zera gehitzen du: «Gizon arrunt baten biografia da, baina nik uste dut

gera egin zuten gehienak gizon arruntak izan zirela, eta horrenbestez nire aitaren bizitza paradigmatikoa izan daitekeela».

Eta Patri ezagutu genuenok uste dugu haren bizitza ere badela paradigmatikoa, aita bezala, gizon arrunta zelako, gizon arrunta baina aldi berean berezia. Herriko semea eta euskaltzale intelektuala. Bi-biak. Eta gizon arruntak direnak publikoaren kuttunak izaten dira filmetan, serieetan, nobeletan eta antzezlanetan. Eta Patrizio badela, aurten Euskaltzaindiak omentzen dituen beste batzuen antzera, garai bateko gizonezko euskaltzale paradigmatikoa, belaunaldikideekin euskara berrindartzeko ahaleginetan ibilitakoa. Patrizioren nortasunak aitaren izaeratik badu: aldi berean *normala* eta *espeziala* izatea. Era horretan, gai zen bere erudizio akademiko erakustaldiak egitearekin batera pilota partiduei buruzko azken berriak aletzeko. Jakitun eta herrikoia, oso hurbilerraza tratuan, aitaren ildokoa.

Lezoar

Alesbeseko apaiztegitik Lezora itzuli zenean, ez zen jada existitzen aitaren koadroetan ikusten zen Lezo herria, baizik eta industrializazio bortitzean eraldatutako hiribildua, itsasoa gero eta urrunago zuten karrikak, uretan bukatzen ez ziren kale-kantoiak. Eta horra hor gure Patri gaztearen ardura bere biografian deskribatuta:

[...] aitag eskaturik, 1962ko abuztuaren 17an makinaz jotako gutuna zuzendu nion Udaletxeari herriko arrantzaleen izenean, eskatuz bidera zezan zegokion erreklamazioa Portuko Aginteari, Junta de Obras del Puerto de Pasajes delakoari, moilak egin zirenean betiko arranpa edo behar bezalako eskailera batzuk egin zitzaizkion, zeren eta aipatu industriak egindakoan desagertzen ari baitziren beren antzinako moilak.

Hor hasiko ziren Patrizioren kezka bere herriarekiko? 16 urte baino ez zituen herriko marinelen izenean mintzo zenean.

Urte batzuk beranduago, 1979an, Patri Urkizu Lezoko alkate izendatu zuten lehenbiziko hauteskunde demokratikoetan, 1979tik 1983ra bitarteko aldian. Aldaketa, tentsio eta beldur garaiak ziren. Horrela, thriller ilun baten tonua eta tentsioan koka genezake gure Patri pertsonaia: goizetan irakasle zebilena

Errenteriako institutuan, eta arratsaldeetan herriko kudeaketa politikoan sartuta egoten zena. Agian hor garatuko zuen Patriziok bere ohiko pazientzia eta tenplea, garaiko itsaskirria, galerna zein sagailo nahiz enbatan nabigatzen zuen arrantzaletan baten semeak.

Beste alderik ez

Donostia bizileku hartuta, zenbat aldiz zeharkatu dugu Bidasoa pastoralak, maskaradak, libertimenduak edo kabalkadak ikusteko zure konpainian? Zenbat azalpen, argibide, deskribapen... eskaini izan dizkigu Patriziok berarekin batera joaten gineno? Zenbat ordu pasa ditugu berbetan, hizketan, elekan, euskal teatroaz? Kontaezinak.

Urkizuren ibilaldiek erakusten ziguten euskal kultur sisteman periferia/erdigunea kategoriak ez zirela egonkorrak. Hendaiatik hasita Behorlegiraino eta haratago lagun eta ezagunek osturiko sare intelektual sendoa zuen. Muga administratiboa —edota geografikoa— zedarri mentala izaten ohi da askoren iritziz, baina ez Patri Urkizurenaz. Izan ere, haren ikergai askok Euskal Herriko ekialdean zuten sorburua: *Lapurdi, Baxanabarre eta Zuberoako bertso eta kantak* (Etor 1991), *Anton Abbadiaren koplarien guduak. Bertso eta aire zenbaiten bilduma, 1851-1897* (Eusko Ikaskuntza 1997), *Zuberoako irri-teatroa. Recueil des farces charivariques basques* (Izpegi 1998).

Laguna

Patrizio Urkizuk bere kapital soziala konpartitzeko ohitura eskuzabala zuen. Lagunak eta ezagunak ez zituen berarentzat soilik gordetzen. Kontrara. Haren ikasle izan garenoi aurkeztu ohi dizkigu, betiere, zerbaitetan lagundu ziezaguketelakoan gure ikerketak zirela eta, guri bidea errazteko gertutasunetik beti. Eta ikasle izatetik lagun bilakatuta, buruan dauzkagu pilotan, arraunean eta igeriketan emandako orduen irudiak. non Patri beti gelditu gabe azaltzen zaigun eta, horregatik, beti mugimenduan gogoratuko dugu, bizi-bizirik gure gogoan.